# CONSIDERAŢII ASUPRA NIVELULUI TEHNICII AGRICOLE DIN BIHOR ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA. IMPLICAŢII ALE INTRODUCERII ŞI GENERALIZĂRII CULTURII PORUMBULUI

de
BARBU ŞTEFĂNESCU

Importanţa studierii tehnicilor de producţie agricolă, în evoluţia lor istorică, înţelese ca fiind totalitatea mijloacelor de muncă, de transport şi depozitare, precum şi a practicilor de producţie dezvoltate de-a lungul istoriei, în scopul obţinerii produselor alimentare prin lucrarea pămîntului[1], derivă din rolul determinant pe care agricultura l-a avut şi-l are, ca principală ramură economică. Producţia agricolă a fost şi este o rezultantă a acţiunii conjungate a componentelor tehnicii agricole asupra mediului ambiental.

Studierea tehnicilor agricole are o importanţă deosebită pe planul evoluţiei generale a tehnicilor, evoluţie în cadrul căreia tehnicile de achiziţionare, în rîndul cărora se încadrează şi agricultura, au fost pînă în pragul epocii moderne cele mai importante pentru omenire. Este cunoscut faptul că anumite tehnici tradiţionale ale lumii rurale par mai refractare decît altele la schimbări[2]. În contextul lucrării de faţă trebuie reţinut faptul că, în cadrul evoluţiei tehnice, tehnicile de achiziţie au avut o evoluţie mai lentă decît celelalte componente ale arsenalului tehnic al omenirii[3].

Împărtăşim punctul de vedere conform căruia a pune problema evoluţiei tehnicilor agricole înseamnă a se lua în considerare şi istoria plan-

---

[1] Georgeta Moraru, *Probleme preliminare ale clasificării în etnologia agrară (II)*, în *Buletinul Atlasului Etnografic al României*, 1980, nr. 8, p. 167; Barbu Ştefănescu, *Începuturile introducerii tehnicii moderne în agricultura Bihorului, în Biharea*, IX, 1981, Oradea, 1981 (în continuare: Barbu Ştefănescu, *Începuturile . . .)*, p. 10.

[2] Robert Cresswell, *Techniques traditionnelles dans un village de la montagne Libanaise*, in *Object et Mondes*, tomes 16, fascicule 4, Paris, 1976, p. 149.

[3] *Histoire générale des techniques*, tome I: *Les origines de la civilisation technique*, Presses universitaires de France, Paris, 1962 (în continuare: *Histoire générale des techniques*, tome I), p. 473.

https://biblioteca-digitala.ro

telor cultivate de om, datorită particularităților tehnologice pe care le au fiecare în parte[4].

O altă problemă de care trebuie să se țină seama în aprecierea stadiului de evoluție al tehnicilor de cultură agricolă în perioada care ne interesează, dar nu numai acum, este cea a așa-zisului „tradiționalism“, „rutină“[5], sau „conservatorism“ al mediului tehnic țărănesc[6], permeabilitatea[7] redusă a acestuia, trăsătură subliniată adesea în literatura de specialitate etnografică, fără a fi suficient de bine înțeleasă.

Mediul tehnic țărănesc deține, în condițiile existenței relațiilor feudale tipice, evasi-monopolul în domeniul aplicării tehnicilor de cultură. Țăranii lucrează nu numai pămînturile lor ci și pe cele alodiale, folosindu-se de uneltele și instrumentele pe care și le confecționau singuri, de practicile și deprinderile transmise din generație în generație, prin gest și prin cuvînt[8], cu o relativă ușurință, datorită observației și antrenamentului zilnic[9] și care se constituiseră într-o zestre tehnică tradițională, verificată în practică pe lungi perioade de timp.

Trebuie avut apoi în vedere că agricultura practicată — nu numai la noi[10] — pînă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea a fost în principal o *agricultură de subzistență*, menită să asigure nevoile de hrană și îmbrăcăminte ale comunității care o practica. Ea presupune terenuri de cultură reduse la minimum necesar, lucrate după metode adecvate acestui scop. Datorită acestui fapt se ajunsese la un echilibru relativ între natura suprafețelor de cultură, condiționată la rîndul ei de factorii fizico-geografici, și tehnica de cultură, între acestea și sistemul de exploatare feudal, cu mult timp înaintea perioadei care ne interesează, echilibru care se menține atîta timp cît asupra lui nu acționează excitanți suficienți de puternici. Statutul social al țărănimii iobage, instabilitatea politică, războaiele, desele calamnități naturale, favorizau menținerea acestui echilibru. Situația lor economico-socială nu permitea țăranilor să se abată de la tradiție, care pentru ei oferea cel puțin garanția unei expe-

---

[4] Mariel J. Bruhnes Delamarre et Huges Hairy, *Techniques de production: l'agriculture*, Guides ethnologiques, 4/5, 2e edition, Editions des Musées Nationaux, Paris, 1971, p. 3; Ion Vlăduțiu, *Etnografia românească*, Editura științifică, București, 1973 (în continuare Ion Vlăduțiu, *Etnografia . . .*), p. 192.

[5] André Leroi-Gourhan, *Milieu et techniques*, Editions Albin Michel, Paris, 1973. p. 375; *Histoire générale des techniques*, tome II: *Les premieres étapes du machinisme*, Presses universitaires de France, Paris, 1965 (în continuare: *Histoire générale des techniques*, tome II), p. 162.

[6] Witold Nowosz, *Tradycyjne gospodarstwo chlopskie i Jego przemiany*, în *Prace i materialy Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Lodzi, seria Etnograficza*, nr. 19, Lodz, 1976, p. 180.

[7] André Leroi-Gourhan, *op. cit.*, p. 343.

[8] *Histoire générale des techniques*, tome I, p. IX.

[9] Claude Lévi-Strauss, *Rasă și istorie*, în *Rasismul în fața științei*, Editura politică, București, 1982, p. 31—32.

[10] Witold Nowosz, *op. cit.*, p. 178.

https://biblioteca-digitala.ro

rienţe trăite direct[11], fidelitatea pentru trecut dîndu-le evasi-certitudinea continuării existenţei.

Grija pentru asigurarea unui minim de recoltă este foarte bine argumentată de cercetările istorice şi etnografice. Aducem aici ca exemple două practici utilizate pînă aproape de zilele noastre: semănăturile amestecate (grîu-secară) şi utilizarea concomitentă a două tehnici de semănat: semănatul înainte de efectuarea arăturii — aşa-numitul „semănat pe piele“ — combinat cu semănatul deasupra brazdei.

În primul caz, semănarea a două cereale cu cerinţe diferite la sol şi climă era menită să asigure, indiferent de capriciile vremii, un minimum de producţie, mizîndu-se pe faptul că din cele două plante semănate pe aceeaşi suprafaţă, probabilitatea ca cel puţin una din ele să rodească este mai mare; cultivate împreună, cele două cereale erau mai rezistente la cădere şi tăciune. Această practică a fost documentată încă pentru evul mediu timpuriu, eşantioane provenite din Polonia cuprinzînd seminţe de secară, orz, grîu crînău, seminţe de leguminoase, buruieni[12]. S-a practicat şi la noi în evul mediu, sub numele de „sfîrşită“ în Ţara Românească[13], sau grîu amestecat („tritici mixti“), cum este consemnat în documentele medievale latine în Transilvania. În Pădurenii Hunedoarei s-a cultivat pînă la urmă cu 15 ani sub denumirea de „stîrjiţă“[14]. Pînă în urmă cu două decenii s-a cultivat şi în zona Beiuşului[15].

Aceeaşi măsură de securitate în plus era luată şi în al doilea caz. Semănatul „pe piele“, înainte de arat, după o simplă grăpare prealabilă a miriştii sau ogorului[16], cunoscut în documentele medievale sub denumirea de „subaretür“[17] întrunea cîteva avantaje indiscutabile, în condiţiile în care arătura era doar de cîteva degete adîncime: se asigura introducerea seminţei la o adîncime mai mare, apărînd-o mai bine de frig şi de păsări, planta răsărită beneficiind şi ea de o protecţie sporită la îngheţul din timpul iernii sau primăverii[18]. Aceste avantaje au făcut ca semănatul „pe piele“ să cunoască în trecut o mare arie de răspîndire, fiind întîlnit peste tot pe teritoriul României[19], dar şi în alte regiuni ale

[11] *Histoire générale des techniques*, tome II, p. 150.

[12] *Histoire générale des techniques*, tome I, p. 486—487.

[13] Henri H. Stahl, *Contribuţii la studiul satelor devălmaşe româneşti*, volumul III, Editura Academiei Republicii Populare Române, Bucureşti, 1965, p. 312.

[14] Informator: Ticula Traian, ns. 1912, nr. 3, Socet (jud. Hunedoara).

[15] Informator: Nicoraş Teofan, ns. 1930, nr. 45, Valea de Jos (jud. Bihor).

[16] Ştefan Imreh, Ioan Pataki, *Contribuţii la studiul agriculturii transilvănene (1570—1610)*, în *Acta Musei Napocensis*, IV, Cluj, 1967, p. 172.

[17] Nicolae Dunăre (sub redacţia), *Ţara Bîrsei*, volumul I, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1972, p. 140.

[18] *Ibidem*, p. 140—141.

[19] *Ibidem*.

[20] Zarko Ilič, *The folk Economy of Lištica and envirous*, în *Wissenschaftliche Mitteilungen des Bosnisch-Herzegowinischen Landesmuseums*, Band II, Heft B, *Volkskunde*, Sarajevo, 1976, p. 109.

https://biblioteca-digitala.ro

Europei[20] sau Africii de Nord[21]. Semănatul deasupra brazdei, care se va generaliza mai tîrziu, pe măsura perfecţionării inventarului agricol oferea avantajul că sămînţa putea răsări mai uşor, chiar în condiţiile unor precipitaţii mai sărace.

Orice noutate de ordin tehnic este adoptată de către mediul ţărănesc numai după o verificare practică[22]. Ori, condiţiile subliniate deja, la care se adaugă suprafeţele mici deţinute, nu permiteau folosirea unei părţi pentru experienţe, experienţe care deocamdată nu se efectuau nici pe pămînturile alodiale, de unde s-ar fi putut răspîndi, prin contagiere, pe pămînturile ţărăneşti — lucru care se va întîmpla mult mai tîrziu, în alte condiţii istorice.

Ar fi o eroare să se creadă că ţăranii închistaţi în limitele strînse ale tradiţionalismului rămîn total insensibili la schimbări[23]. „În cazul invenţiilor tehnice — sublinia un mare savant contemporan — este cert că nici o perioadă, nici o cultură nu este absolut staţionară"[24]. Fiecare generaţie moşteneşte experienţa celor care au precedat-o, adăugîndu-şi la rîndul său aportul la lărgirea zestrei tehnice a comunităţii căreia îi aparţine[25], în domeniul tehnic, progresul fiind o sumă[26]. Deci un ansamblu cultural nu se prezintă „ca definit odată pentru totdeauna ci este supus mereu unor modificări, cînd destul de mici, încît sînt aproape imperceptibile sau trec multă vreme neobservate, cînd de o asemenea amploare sau de o viteză atît de mare încît iau aspectul unei revoluţii"[27]. Deci acest conservatorism este numai relativ, întrucît mediul tehnic ţărănesc suferă modificări cînd „tendinţa" mediului exterior — de care vorbeşte André Leroi-Gourhan[28] — este suficient de puternică pentru a-i răzbi carapacea (am da un singur exemplu din perioada la care ne raportăm, cel al culturii porumbului care a pătruns cu uşurinţă mai ales pe pămînturile iobăgeşti).

Există pentru secolul al XVIII-lea, cîţiva factori care reclamă în mod necesar înnoiri în tehnica agricolă.

Un prim factor ar fi creşterea demografică care are loc în această perioadă, ca urmare a relativei perioade de linişte care a urmat războaie-

---

[21] André G. Haudrincourt, Mariel Jean-Bruhnes Delamarre, *L'homme et la charrue a travers le monde*, Gallimard, Paris, 1955, p. 254.

[22] *Histoire générale des techniques*, tome III: *L'expantion du machinisme*, Presses universitaires de France, Paris, 1968 (în continuare: *Histoire générale des technique*, tome III, p. 529).

[23] *Ibidem*.

[24] Claude Lévi-Strauss, *op. cit.*, p. 35.

[25] *Ibidem*, p. 31—32.

[26] *Histoire générale des techniques*, tome I, p. VIII.

[27] Michel Leiris, *Rasă şi civilizaţie*, în *Rasismul în faţa ştiinţei*, Editura politică, Bucureşti, 1982, p. 68.

[28] André Leroi-Gourhan, *op. cit.*, p. 336.

https://biblioteca-digitala.ro

lor rakoțiene[29], sporirea numărului populației presupunînd resurse alimentare sporite; de fapt toate exploziile demografice din istoria umanității se caracterizează prin căutarea a noi surse alimentare sau augmentarea celor existente. Mai mult, acolo unde se realizează o densitate mai mare a populației contactele între indivizi sînt mai numeroase, ceea ce constituie un stimulent pentru intensificarea vieții intelectuale. În același timp — așa cum remarca Emile Durkheim — în aceste grupuri mai dense există posibilitatea unei mai accentuate diviziuni a muncii, care atrage după sine o specializare, vizibilă în primul rînd în domeniul tehnic[30].

Creșterea demografică în această perioadă a fost un fenomen general european[31], rezolvarea problemelor alimentare făcîndu-se în principal în două moduri:

a. punerea în circuitul agricol a noi suprafețe, cale prin excelență a agriculturii extensive tradiționale;

b. prin obținerea de pe aceeași suprafață cultivată a unei producții sporite, prin metode intensive.

Dacă prima cale nu presupune neaparat schimbări de ordin tehnic, cea de-a doua este indisolubil legată de perfecționarea tehnicilor de cultură, chiar dacă nu neaparat a mijloacelor de producție. Este absolut necesară această precizare, întrucît creșterea numărului populației înseamnă mînă de lucru mai abundentă, care devine ea însăși un factor de sporire a producției[32]. Dobîndirea unor cunoștințe agrotehnice noi, în condițiile unei suprapopulări, a făcut posibilă dezvoltarea agriculturii în Flandra în secolul al XVI-lea, deși, alături de plug, se folosea pe scară largă hîrlețul, considerat „mîna de aur“ a țăranului[33]. Aria de folosire a celei de-a doua căi este deocamdată redusă în plan european la Flandra și Anglia, cu tendințe, deocamdată slabe, de iradiere și spre alte regiuni ale Occidentului.

Un alt factor care favorizează dezvoltarea agriculturii, strîns legat de precedentul, este creșterea populației urbane, mai ales ca urmare a avîntului luat de industrie. Mai separat ca oricînd de sat, orașul devenit centru industrial, nu produce aproape nimic pentru satisfacerea nevoilor sale zilnice, devenind aproape în exclusivitate dependent de hrana pe care i-o oferă satul[34]. În același timp orașele, ca deținătoare dintotdeauna ale progresului tehnic[35], lărgind schimburile cu satele vor contribui la răspîndirea noutăților de ordin tehnic. Acest fenomen este însă departe în timp și spațiu de zona noastră de referință, doar în Anglia celei de-a doua ju-

---

[29] Gheorghe Mudura, *Populația localităților de pe cursul superior al Crișului Repede la sfîrșitul secolului al XVII-lea și în prima parte a secolului al XVIII-lea*, în *Aleșd 1904—1979*, Oradea, 1979, p. 65.

[30] Michel Leiris, *op. cit.*, p. 76.

[31] *Histoire générale des techniques*, tome I, p. 528.

[32] André G. Haudrincourt, Mariel Jeant-Bruhnes Delamarre, *op. cit.*, p. 57.

[33] *Histoire générale des techniques*, tome II, p. 161.

[34] *Histoire générale des techniques*, tome III, p. 528.

[35] *Histoire générale des techniques*, tome I, p. 68.

https://biblioteca-digitala.ro

mătăți a secolului al XVIII-lea revoluția industrială va genera un fenomen asemănător celui creionat mai sus, atrăgînd după sine o adevărată „revoluție agrară"[36].

Dezvoltarea schimburilor comerciale, în primul rînd a comerțului cu grîne, a determinat o sporire a interesului pentru creșterea producției agricole, pentru obținerea unor cantități sporite de cereale-marfă, mai ales spre sfîrșitul perioadei la care ne referim. Aceasta are ca rezultat căutarea unor mijloace și metode de cultură noi, deși de bază rămîne creșterea suprafețelor cultivate în detrimentul pădurii. De fapt sporirea suprafețelor agricole prin defrișări este caracteristică celei mai mari părți a Europei acestei perioade, din Franța pînă în Rusia[37].

Orientarea fiziocratică a Curții de la Viena, conform căreia pămîntul era considerat principala bogăție a imperiului[38], a dus la luarea unor măsuri de dezvoltare a agriculturii, între care reținem pe cele administrative privind generalizarea sistemului de agricultură cu trei cîmpuri[39], grija pentru popularizarea scrierilor cu caracter agronomic, încurajarea înființării unor societăți de agricultură etc.[40]. În ceea ce privește populația românească, trebuie remarcată preocuparea reprezentanților iluminismului românesc, de a pune, în spiritul raționalist al vremii, la dispoziția țăranilor, o serie de publicații în limba română, ce vizau alături de ridicarea culturală a populației majoritare a Transilvaniei și ridicarea sa economică[41]. Nu întîmplător în această perioadă se pun bazele literaturii economice românești și în primul rînd, a celei agronomice. Se făcea în primul rînd apel la experiența personală a autorilor, la generalizarea experienței pozitive a țărănimii din rîndul căreia se ridicaseră[42], gustul pentru experiență pornind de la premisa — pe care am amintit-o deja — că nici o doctrină nu este capabilă să se impună lumii țărănești dacă nu se bazează pe experiențe reușite[43].

Acești factori ai progresului nu erau suficienți prin ei înșiși pentru a provoca o schimbare radicală în agricultură. Era necesară intervenția unor factori exteriori cu acțiune catalizatoare. Un asemenea rol l-a avut prin multiplele sale implicații introducerea în cultură a două plante aduse din Lumea Nouă: porumbul și cartofii[44].

---

36 *Histoire générale des techniques*, tome III, p. 528.

37 *Ibidem*, p. 539.

38 Nicolae Edroiu, *Începuturile literaturii economice românești (1780—1810). Studiu și anexe*, Cluj-Napoca, 1978, p. IV, (în continuare: Nicolae Edroiu, *Începuturile literaturii economice...)*, p. IV.

39 Barbu Ștefănescu, *Începuturile...*, p. 22.

40 Nicolae Edroiu, *Bibliografia referitoare la istoria instrumenmtelor de arat utilizate în agricultura din țările române*, în *Studia universitatis „Babeș-Bolyai"*, *series Historia*, fasciculus I, Cluj, 1970, p. 21.

41 Idem, *Începuturile literaturii economice...*, p. V.

42 Barbu Ștefănescu, *Date de interes etnografic în lucrarea lui Gheorghe Șincai „Povățuire cătră economia de cîmp"*, în *Biharea*, VII—VIII, Oradea, 1980, p. 9—10.

43 *Histoire générale des techniques*, tome III, p. 529.

44 *Ibidem*, p. 528.

https://biblioteca-digitala.ro

Porumbul s-a aflat — alături de vreo zece indigeni, patruzeci de papagali, curcani, iepuri, cartofi, ardei iuți etc. — printre curiozitățile pe care Cristofor Columb le aducea la curtea regelui Spaniei, după prima sa expediție spre vest, prin care descoperise America[45]. Nu se știe precis dacă acum sau după expediția lui Cortez din 1529[46], porumbul, indiscutabil cel mai important aport cu care Lumea Nouă venea în întîmpinarea celei vechi, a fost introdus în cultură, mai întîi în Spania și Portugalia. Găsind pe continentul european condiții prielnice de cultură, porumbul s-a răspîndit apoi și în celelalte regiuni ale sale. Adoptat în multe locuri mai întîi ca plantă furajeră[47] — formă sub care îl vom găsi și în Bihor în anii de sfîrșit ai secolului al XVII-lea[48] — porumbul va deveni în scurt timp o importantă plantă alimentară în multe regiuni ale Europei, făina obținută prin măcinarea sa pretîndu-se bine la prepararea terciului (a mămăligii), principalul aliment al evului mediu. Spre deosebire de alte plante noi — cartoful, de exemplu — porumbul s-a generalizat rapid la noi, fiind repede adoptat de țărani.

În Transilvania a ajuns, se pare, în primele decenii ale secolului al XVII-lea, după unii cercetători anul 1611 ar însemna prima sa mențiune documentară, după alții pomenirea sa în 1639 pe domeniul Chioarului ar constitui prima consemnare a culturii sale[49]. Creșterea suprafețelor cultivate cu porumb a fost favorizată și de scutirile de dijmă de care beneficia noua cultură la început[50]. În Bihor apare amintit în registrele de dijmă din ultimile decenii ale secolului al XVII-lea, ceea ce dovedește răspîndirea sa destul de accentuată în această perioadă[51]. Conscrierile din primele decenii ale secolului următor atestă răspîndirea culturii sale în toate subzonele Bihorului[52] și în același timp creșterea suprafețelor însămînțate, care sînt comparabile sau mai mari decît cele deținute de cerealele tradiționale. Într-o lucrare anterioară[53] am întocmit un tabel din care reiese creșterea substanțială a suprafețelor cultivate cu porumb, în decursul unei jumătăți de secol, în satele din bazinul Crișului Repede. Fenomenul este valabil și pentru alte zone ale Bihorului. Din datele conscripției din 1720 a localităților din districtul Beiușului rezultă că porumbul este deja, alături de grîu, principala plantă de cultură[54].

---

[45] Francesco Morales Padron, *Istoria descoperirii și cuceririi Americii*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979, p. 78.

[46] *Histoire générale des techniques*, tome II, p. 40.

[47] Fernand Braudel, *Drumul porumbului*, în *Magazin istoric*, 1981, nr. 5, p. 56—58,

[48] Barbu Ștefănescu, *Începuturile...*, p. 11.

[49] Ștefan Imreh, Ioan Pataki, *op. cit.*, p. 181.

[50] *Ibidem.*

[51] Gheorghe Mudura, *op. cit.*, p. 67—123.

[52] *Ibidem;* Arhivele Statului Oradea, *fond Prefectura județului Bihor*, (în continuare: Arh. St. Oradea, *fond Prefectura...*), inv. 41, dosar 151, f. 39—40, dosar 159, f. 41—82, dosar 164, nenumerotat.

[53] Barbu Ștefănescu, *Începuturile...*, Anexa I, p. 27—38.

[54] Arh. St. Oradea, *fond Prefectura...*, inv. 41, dosar 159, f. 39—40, 41—82.

https://biblioteca-digitala.ro

Generalizarea sa s-a datorat în primul rînd productivității mai mari decît a cerealelor tradiționale. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea el producea în medie, în întreaga zonă a Balcanilor, de 24—60 de ori sămînța, față de 3—6 ori cît se obținea la secară, la grîu productivitatea fiind mai scăzută[55]. În aceeași perioadă, din 47 localități transilvănene în care se menționează productivitatea la porumb, în 10 se obțineau 10 mierțe porumb știuleți la o mierță de boabe semănată, în 19 localități se obțineau după o mierță semănată 10—12 mierțe, în 9 sate între 21—40 și în alte 9 între 41—80[56].

În lucrarea de față ne interesează mai puțin reperele cronologice ale răspîndirii porumbului în Țara Crișurilor, încercînd să insistăm mai ales asupra implicațiilor introducerii sale în domeniul tehnicilor de cultură.

Porumbul a fost cultivat mai întîi în grădinile din jurul caselor, devenite în această perioadă, peste tot în Europa, mici loturi experimentale, apărate de rutina cîmpurilor inchistate de cutumele comunitare[57]. Scutite pînă tîrziu de dijmă, în ele se strecurau plantele noi, curiozitățile, cum a fost la început și cazul porumbului, și care după dobîndirea unei experiențe de cultură vor fi transferate în cîmp, nu fără a păstra în tehnologiile proprii urme ale acestei perioade. Din grădini porumbul va trece în terenuri special pregătite pentru cultura sa, în cadrul sistemelor de cultură cu două și trei cîmpuri, uneori rupîndu-se pentru el bucăți din partea de hotar lăsată în moină, contribuind astfel la trecerea spre sisteme de cultură superioare: spre cel cu trei cîmpuri, dacă acest procedeu se aplică sistemului cu două cîmpuri, spre cel rotativ anual, dacă se aplică sistemului cu trei cîmpuri. Se ajunge de timpuriu la o oarecare stabilitate a terenurilor cultivate cu porumb, care au tendința să iasă din sistemul rotației cîmpurilor și să formeze un „cîmp“ separat. Astfel, din investigația urbarială care a premers conscrierea din 1720 a localităților districtului Beiuș, rezultă că la Cordău, pe lîngă existența celor două cîmpuri în care este divizat hotarul, locuitorii „mai au teritoriu în locul vechii posesiuni unde au însămînțat porumb“[58]. În urbariul Velenței la 1772 sînt amintite „acele pămînturi obișnuite a se însămînța cu porumb și care sînt situate înăuntrul centurii din vecinătatea imediată a tîrgului“[59].

Porumbul va continua însă să fie cultivat în grădini și după generalizarea sa în cultura de cîmp. Astfel în investigația premergătoare conscrierii din 1720 sînt amintite grădinile a doi locuitori din satul Copăceni,

---

[55] Tr. Stoianovici, *Le mäis dans les Balkans*, în *Annales*, 1966, p. 1026—1039, apud Constantin Șerban, *Cîteva date privind producția de cereale din Țara Românească în secolul XVIII*, în *Terra nostra*, III, 1973, p. 256.

[56] Liviu Botezan, *Producția agricolă din Transilvania în perioada 1785—1820*, în *Terra nostra*, III, 1973, p. 180.

[57] *Histoire générale des techniques*, tome III, p. 529.

[58] Arh. St. Oradea, *fond Prefectura* . . ., inv. 41, dosar 159, f. 42.

[59] Ion Bratu și Ion Pușcaș, *Urbariul Velenței la 1772*, în *Lucrări științifice, istorie-științe sociale-pedagogie*, p. 159.

https://biblioteca-digitala.ro

aflaţi la Oradea ca militari, grădini ce sînt cultivate cu porumb[60]. Porumbul va reveni în grădini şi în perioadele unor mari calamnităţi, cum vor fi cele care au pricinuit marea foamete din anii 1813—1817, după cum reiese din pastorala trimisă de episcopul Samuil Vulcan, în care se cerea între altele ca „plugarul, grădina sa cea de lîngă casă cu crompe, napi, fasole şi alte asemenea legume să o umple, oprit fiind în acest loc, de aci înainte a semăna mălai“[61].

Din punct de vedere alimentar porumbul înlocuieşte în primul rînd meiul, plantă ce constituise alimentul de bază al jumătăţii sudice a Europei, care includea şi ţara noastră, pînă tîrziu în evul mediu, tot astfel cum pentru zonele nordice acest rol îl deţinuseră secara şi ovăzul. Cultura meiului deţinuse suprafeţe întinse şi datorită faptului că putea să fie foarte bine îmbinată cu păstoritul, cealaltă componentă de bază a sistemului ocupaţional tradiţional. Semănarea sa se făcea înaintea începerii perioadei de vărat la munte, iar perioada de vegetaţie corespundea cu aceasta[62], cultura meiului nepretinzînd lucrări de întreţinere speciale. În toată Europa porumbul s-a răspîndit mai ales acolo unde erau răspîndite culturile de mei şi sorg, substituirii culturii urmîndu-i şi o substituire de nume, mulţi considerînd la început porumbul ca varietăţi ale acestor plante. Aşa de exemplu bascii l-au numit „mei mare“ (artho myro), francezii din provincia Chalosse i-au spus „milhoc“, de la numele meiului cu seminţe mari[63]. În Transilvania denumirea de mălai sub care era cunoscut meiul va trece repede asupra porumbului, deosebirea dintre cele două plante fiind făcută prin atribuirea numirii de „mălai mărunt“ meiului[64]. Astfel, nu noua plantă primea o denumire nouă ci cea pe care venea să o substituie. Concomitent în întreaga Transilvanie, inclusiv în Bihor, a fost adoptată denumirea de cucuruz, după cum ne demonstrează documentele vremii[65], denumire care în momentul de faţă în Bihor se păstrează în nordul zonei[66] şi în defileul Crişului Repede, în acest din urmă caz referindu-se numai la ştiulete, planta întreagă numindu-se mălai, iar locul semănat cu porumb mălăişte[67]. În zonele Europei unde meiul dispăruse mai repede din cultură[68] noii plante i se atribuise şi denumirea de grîu, fie numai grîu, fie „grîu turcesc“ sau „grîu de Spania“ — în

---

[60] Arh. St. Oradea, *fond Prefectura . . .*, inv. 41, dosar 159, f. 48.

[61] Virgil Maxim, Gheorghe Mudura, *Valorificări etnografice din fondurile arhivistice*, în *Biharea*, II, 1974, Oradea, 1975, p. 55.

[62] Tancred Bănăţeanu, *Arta populară bucovineană*, Bucureşti, 1975, p. 45.

[63] *Histoire générale des techniques*, tome III, p. 351.

[64] Gheorghe Şincai, *Povestire cătră economia de cîmp*, Buda, 1906, p. 35.

[65] Ana Ilea, Gheorghe Mudura, Veronica Covaci, *Conscrierea domeniului Beiuş la anul 1721*, în *Crisia*, X, Oradea, 1980, p. 364.

[66] Informatori: Suciu Ioan, ns. 1903, nr. 337; Fechete Francisc, ns. 1901, nr. 167, Voievozi-Şimian, (jud. Bihor).

[67] Informatori: Alb Gavril, ns. 1907, nr. 244; Borodan Gavril, ns. 1912, nr. 257, Peştiş (jud. Bihor).

[68] *Histoire générale des techniques*, tome I, p. 485.

https://biblioteca-digitala.ro

Franţa[69], fenomen petrecut şi în Bihor, unde alături de denumirile amintite, documentele referitoare la primele decenii ale culturii sale îl denumesc grîu („indici tritici") sau grîu turcesc („turcici tritici"), denumiri folosite împreună în acelaşi document — investigaţia privind conscrierea urbarială a districtului Beiuş la 1720[70]. Denumirea de grîu atribuită porumbului demonstrează rapida integrare a noii plante în rîndul cerealelor, iar denumirea de „grîu turcesc" ar indica mai mult originea sa exotică[71], decît direcţia de pătrundere în părţile noastre. Mai tîrziu în unele zone — cea mai mare parte a Cîmpiei Crişurilor, zona Beiuşului — s-a generalizat termenul de „tenchi"[72], împrumutat din limba maghiară.

Introducerea porumbului a fost favorizată şi de uşurinţa deprinderii de către ţărani a tehnicii sale de cultură. Chiar dacă faţă de cerealele tradiţionale necesită elemente de ordin tehnic noi, în ansamblu tehnologia cultivării sale nu depăşeşte sfera tehnicilor tradiţionale de cultură.

Pregătirea terenului pentru semănat se reduce şi în cazul porumbului, în această perioadă la o singură arătură, ca şi pentru celelalte cereale de primăvară[73], neimplicînd operaţiuni şi unelte noi.

Semănatul porumbului se va face şi el în limitele tehnicilor cunoscute de milenii: semănatul în cuib, tehnica sa de semănat iniţială, folosită în America precolumbiană[74], a regăsit-o şi în grădinile Europei, unde s-a cultivat mai întîi. Utilizarea acestei tehnici a dus, pe de o parte la reconsiderarea băţului de plantat, cu care erau executate cuiburile, astupate apoi cu călcîiul, iar pe de altă parte la multiplicarea funcţiilor sapei. Semănatul „după călcîi" se menţinea încă în Bihor la jumătatea secolului al XIX-lea, după cum reiese dintr-un document din 1840[75], în alte zone din ţară această tehnică fiind în uz pînă la începutul secolului al XX-lea[76]. În anumite condiţii pedo-climatice semănatul în cuiburi se foloseşte şi astăzi pe scară largă în Bihor[77]. Semănatul prin azvîrlire, înainte sau după executarea arăturii este o tehnică preluată de porumb de la cerealele tradiţionale, în acelaşi document din 1840, precizîndu-se că „unii îl seamănă ca şi grîul"[78], semănatul pe brazdă fiind introdus mai tîrziu, în legătură cu necesitatea utilizării plugului de sapă.

---

69 *Histoire générale des techniques*, tome III, p. 531.

70 Arh. St. Oradea, *fond Prefectura...*, inv. 41, dosar 159, f. 42, v—43

71 *Histoire générale des techniques*, tome III, p. 531.

72 Gheorghe Şincai, *op. cit.*, p. 35.

73 Arh. St. Oradea, *fond Prefectura...*, inv. 41, dosar 159, f. 56, 58 v—59, 62—62 v.

74 *Histoire générale des techniques*, tome I, p. 395; Mireille Sémoni-Abbat, *Aztecii*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1979, p. 35.

75 Barbu Ştefănescu, Veronica Covaci, *Cîteva aspecte ale tehnologiei cultivării porumbului într-un document din 1840*, în *Biharea*, IX, Oradea, 1981, p. 44.

76 Tudor Pamfile, *Agricultura la români, Bucureşti*, 1913, p. 69—70.

77 Barbu Ştefănescu, *Fenomenul de periferizare al tehnicii agricole în Bihor*, în *Analele Banatului, seria Etnografie*, Timişoara, 1981, p. 274—275

78 Barbu Ştefănescu, Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 43.

https://biblioteca-digitala.ro

Spre deosebire de cerealele tradiționale, porumbul necesită lucrări de întreținere mai numeroase, executate în timp mai îndelungat și cu un volum mai mare de muncă: două sau trei prașile însoțite de copilit și rărit — față de simplele pliviri de buruieni la cerealele tradiționale — lucrări care nu necesitau însă noi atitudini corporale din partea cultivatorilor, de natură să îngreuneze adoptarea noii culturi[79], folosirea sapei făcîndu-se în acest caz în același mod ca și la vechile ei utilizări: defrișări, desțeleniri, pregătirea, în zonele muntoase, a pămîntului pentru semănat, grădinărit. Sapa devine astfel principala unealtă pentru întreținerea culturilor, adaptîndu-se din ce în ce mai mult acestui scop. Apar tipuri morfologice noi de sapă, mai ușoare, cu lama rotunjită, adecvată solurilor mai afînate în care se utilizau[80], deosebite de sapele puternice, cu lamele alungite, folosite la desțelenit, defrișat, sau de sapele mici de grădinărit.

Generalizarea culturii porumbului, dar mai ales generalizarea semănatului pe rînduri, va determina transformarea rariței dintr-o uneltă de arat într-o unealtă specializată, legată de întreținerea culturilor prășitoare[81]. Mai mult, ea se va extinde cu această funcționalitate și în zone în care uneltele de tip aratru dispăruseră de mult sau erau întrebuințate sporadic, cum este și cazul Bihorului.

Nici în ceea ce privește recoltarea, porumbul, ca plantă nou introdusă, nu punea probleme deosebite, inițial utilizîndu-se, probabil, ca modalități: tăierea cu secera a întregii plante ori culegerea știuleților cu sau fără pănuși, tehnici utilizate curent în prima jumătate a secolului al XIX-lea, ca de altfel și în zilele noastre[82].

În ceea ce privește dezghiocatul sau sfărîmatul porumbului, a fost preluat de la cerealele păioase treieratul prin batere: cu îmblăcii, modalitate frecvent utilizată și în alte zone din Transilvania în această perioadă[83], utilizată de altfel și în perioada următoare[84], sau cu maiul pe leasă, tehnică rămasă și ea pînă în zilele noastre[85].

Probleme de ordin mai special punea depozitarea porumbului, păstrarea lui sub formă de știuleți[86] necesitînd un volum mare de spațiu,

---

[79] André G. Haudrincourt, Mariel Jean-Bruhnes Delamarre, *op. cit.*, p. 33.

[80] Barbu Ștefănescu, *Începuturile* ..., p. 16.

[81] Henri H. Stahl, *Comentarii etnografice pe tema Plugușorului*, în *Revista de etnografie și folclor*, tom 10, 1965, nr. 2, p. 53; Georgeta Moraru-Popa, *Plugul de lemn în România la sfîrșitul secolului XIX și în prima jumătate a secolului XX*, în *Terra nostra*, III, 1973, p. 140.

[82] Barbu Ștefănescu, Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 48.

[83] Ștefan Molnar, *Valorificarea datelor arhivistice locale în cercetarea agriculturii populare vechi*, în *Sesiunea de comunicări a muzeelor de etnografie și artă populară*, I, 1964, București, 1969, p. 179.

[84] Barbu Ștefănescu, Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 49.

[85] Ion Vlăduțiu, *Etnografia* ..., p. 227.

[86] Arh. St. Oradea, *fond Capitlul Episcopiei romano-catolice de Oradea. Actele ședințelor economice* (în continuare: *fond Capitul* ..., *Act. șed. ec.)*, an 1796, act 622, f. 2, an. 1797, act CXXXII, f. 1, act CCXXXLX, f. 2.



https://biblioteca-digitala.ro

condiţie pe care o puteau oferi doar parţial mijloacele de depozitare ale cerealelor păioase. A fost necesară apariţia unei construcţii speciale, cu rol exclusiv de depozitare a porumbului: pătulul sau coşara de nuiele împletite, element arhitectural nou, de acum înainte indispensabil în peisajul arhitectural al gospodăriei ţărăneşti.

Prelucrarea primară a porumbului se putea face suficient de bine în instalaţiile existente: rîşniţe şi mori. Ba mai mult generalizarea culturii porumbului, în detrimentul culturii meiului a determinat dispariţia treptată a rîşniţei de decorticat[87]. Credem că înmulţirea numărului morilor în cursul secolului al XVIII-lea[88] se datorează creşterii producţiei generale de cereale în primul rînd prin aportul substanţial al porumbului. Este interesant că în 1720 în unele sate din zona Beiuşului însăşi venitul morilor era echivalent în porumb[89].

Tehnologia cultivării porumbului a fost repede însuşită de către ţărani, fapt ce a făcut să crească suprafeţele cultivate cu această plantă, cultura sa devenind predominantă, uneori chiar exclusivă în zonele deluroase şi muntoase, unde cerealele păioase dădeau producţii care de cele mai multe ori, în lipsa gunoirii, nu puteau asigura existenţa cultivatorilor[90]. Aşadar porumbul a fost privit de la început ca o salvare de la foametea care bîntuia adesea aceste sate. Chiar în timpul investigaţiei urbariale din 1720 locuitorii din Corbeşti, Roşia, Lazuri, Sohodol, Cresuia, afirmă că seamănă aproape numai porumb[91], numărul localităţilor aflate în această situaţie înmulţindu-se în a doua jumătate a acestui secol[92].

Trebuie remarcat faptul că această cultură a devenit de la început o cultură a pămînturilor iobăgeşti, generalizarea sa şi pe pămînturile alodiale survenind mai tîrziu, după cum se poate observa din conscrierea veniturilor domeniului Aleşd din anul 1779[93].

În legătură cu substanţialul aport alimentar al porumbului este demnă de a fi amintită constatarea lui Gheorghe Şincai făcută la sfîrşitul secolului al XVIII-lea că porumbul „acuma întru atîta se agoniseşte în Ţara Ungurească şi în Ardeal, încît pre multe locuri sărăcimea numai cu bucate făcute din făină de cucuruz trăieşte“[94]. Tot sub acest aspect să nu uităm că răspîndirea culturii porumbului a însemnat de fapt răspîndirea unei asociaţii de plante alimentare: fasolea, pentru care porumbul era un tutore foarte bun, dovleacul, plantă tîrîtoare, care ocupă bine etajul inferior al asociaţiei. Mălăiştile erau în acelaşi timp apărate pe

---

[87] Ion Vlăduţiu, *O veche mărturie materială privind agricultura în Moldova*, în *Revista de etnografie şi folclor*, tom 12, 1967, nr. 5, p. 386—387.

[88] Ioan Godea, *Caracteristici ale culturii populare din Bihor*, Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1977, p. 99—100.

[89] Arh. St. Oradea, *fond Prefectura* . . ., inv. 41, dosar 159, f. 44 v.

[90] *Ibidem*, f. 64 v, 70, 72 v—73.

[91] *Ibidem*, f. 46, 53, 56.

[92] *Ibidem*, dosar 166, f. 233—234, 226 v—227, 232.

[93] Ana Ilea, *Conscrierea veniturilor domeniului Aleşd din anul 1779*, în *Aleşd 1904—1979*, Oradea, 1979, p. 128—144.

[94] Gheorghe Şincai, *op. cit.*, p. 35.

https://biblioteca-digitala.ro

răzoare de șiruri de floarea soarelui, acestora adăugîndu-se pentru protejarea capetelor de holdă o plantă autohtonă, cînepa. Astfel, de pe aceeași suprafață de teren, țăranul avea posibilitatea să obțină făină pentru mămăligă, fasole, ulei din semințe de dovleac și floarea soarelui, cînepă pentru pînză, hrană pentru animale — dovlecii și cocenii de porumb[95].

Introducerea culturii porumbului depășește însă cu mult ca importanță substanțialul său aport alimentar, extinderea sa însemnînd o adevărată „revoluție economică" a lumii rurale[96]. Generalizarea sa a adus în primul rînd schimbări radicale în raporturile existente între plantele de cultură. Cultura milenară a meiului a primit ultima lovitură de grație, din care nu-și va mai reveni, dispărînd treptat din cultură. Într-o altă lucrare[97] am prezentat statistic evoluția raportului dintre suprafețele cultivate cu mei și cele cultivate cu porumb, pe parcursul unei jumătăți de secol, în satele pe cursul superior și mijlociu al Crișului Repede. Fenomenul este asemănător în districtul Beiușului, unde suprafețele cultivate cu mei la 1720 erau cu totul neglijabile în raport cu cele semănate cu porumb[98]. Totuși trebuie avut în vedere faptul că evoluția raportului dintre porumb și mei nu este liniară, uniformă, în toate regiunile. Analizînd conscrierile localităților districtului Șarret din anii 1723, 1735 și 1755, constatăm multe sate[99] în care porumbul nu este menționat sau este amintit cu suprafețe mici în raport cu meiul[100]. În acest caz păstrarea meiului în cultură pe scară mai mare se datorează modului de utilizare foarte bună de către acesta a terenurilor din zonele mlăștinoase, întrucît „foarte bine rodește în albiile lacurilor celor seci"[101]. Conscrierile lunare ale bunurilor deținute de magaziile provizoratelor și raționistatelor Capitlului Episcopiei romano-catolice de Oradea menționează cantități de mei cu totul neînsemnate și numai în zona de cîmpie[102].

Substituirea rapidă a meiului de către porumb a fost ușurată de cerințele asemănătoare ale celor două plante față de condițiile pedo-climatice și coincidența în linii mari a perioadelor de semănat și recoltat[103]. Alta este situația cerealelor păioase: principalele momente ale tehnologiei cultivării porumbului nu se suprapun peste lucrările de vîrf ale calendarului agricol tradițional; mai mult chiar este evident caracterul complementar din punct de vedere al derulării principalelor momente ale calendarului agricol tradițional al cerealelor păioase și al porumbului:

---

95 Anton Zacher, *Landwirtschaften und Viehzucht*, în *Die Bukowina*, Czernowitz, 1899, p. 467—468, apud Tancred Bănățeanu, *op. cit.*, p. 45.
96 Zarko Ilic, *op. cit.*, p. 112.
97 Barbu Ștefănescu, *Începuturile* ..., p. 27—28.
98 Arh. St. Oradea, *fond Prefectura* ..., inv. 41, dosar 159, f. 39—40, 84—88.
99 Majoritatea aflate astăzi pe teritoriul R. P. Ungare.
100 Arh. St. Oradea, *fond Prefectura* ..., inv. 41, dosar 164, nenumerotat.
101 Gheorghe Șincai, *op. cit.*, p. 35.
102 Arh. St. Oradea, *fond Capitlul* ... *Act. șed. ec.*, an 1797, actele CXLVIII, f. 1, CLXXXII, f. 1, CCXXXIX, f. 2.
103 Gh. Bîlteanu, V. Bîrnaure, *Fitotehnie*, Editura Ceres, 1979, p. 239, 281.



https://biblioteca-digitala.ro

semănatul porumbului urmează după cel al cerealelor păioase de primăvară; cele două praşile ale porumbului se execută înainte de recoltatul grîului şi secarei de toamnă, iar culesul porumbului succede seceratul ultimei cereale păioase, ovăzul. Rămînînd în sfera calendarului agricol tradiţional trebuie admis faptul că introducerea culturii porumbului a însemnat o încărcare a acestuia, contribuind la accelerarea ritmului existenţial în cadrul comunităţilor tradiţionale: presupunea cele două praşile şi o perioadă lungă de recoltat. Pe lîngă cele două perioade de vîrf ale derulării calendarului agricol anual — semănatul şi recoltatul — apare deci un al treilea vîrf, săpatul, dovedind faptul că o agricultură cu cît se înnoieşte sub raport tehnic cu atît aglomerează mai tare muncile agricole de peste an[104]. Aşadar porumbul nu numai că n-a eliminat din cultură cerealele păioase, ci dimpotrivă le-a stimulat cultura, dovedindu-se o excelentă plantă premergătoare pentru ele, deoarece prin praşilele pe care le necesită curăţă locul de buruieni, care, este ştiut, provoacă o diminuare a producţiei şi o depreciere a calităţii sale[105].

Tot Şincai consemnează, în lucrarea pe care George Maior o numeşte „un model de limbă şi tehnologie românească"[106] faptul că „în unele părţi au obicinuit plugarii a semăna bucate de toamnă nu numai pe pămînturile ogorîte, ci şi în mălăişti (cucurezişti) şi unii ca aceia mai mult folos au, decît cei ce le seamănă în moine sau în ţeline numai odată arate"[107]. Este prima consemnare pe care o cunoaştem în legătură cu inversarea ordinii de rotire a cîmpurilor în cadrul sistemului de cultură cu trei cîmpuri, rotire care iniţial se făcuse după formula: cereale de toamnă — cereale de primăvară — moină — cereale de toamnă... şi care de acum încolo se va generaliza în următoarea succesiune: cereale de primăvară — cereale de toamnă — moină — cereale de primăvară.

În legătură cu importanţa porumbului ca plantă premergătoare sînt elocvente datele pe care le-am cules în sate din zona Pădurenilor, care din cauza altitudinii mari nu cultivă porumbul. Pădurenii practică un sistem de cultură cu două cîmpuri: unul cultivat cu cereale păioase, celălalt lăsat de izlaz şi se izbesc de un mare impediment în legătură cu apariţia unor scaieţi în partea de ţarină, care nu pier într-un an de moină, fiind necesară o înţelenire de mai lungă durată pentru aceasta, ceea ce a şi condus de fapt la trecerea de la rotirea anuală a cîmpurilor la schimbarea lor tot la doi ani.

Executarea amintitelor praşile ca lucrări de întreţinere, pe lîngă efectele benefice pe care le-am amintit deja, contribuie la o mai uşoară pregătire a terenului pentru semănatul plantei succesoare. Pămîntul rămas mai afînat se ară mai uşor, fiind necesare un număr mai mic de animale.

[104] *Histoire générale des techniques*, tome III, p. 555.
[105] *Ibidem*, p. 531.
[106] Gheorghe Maior, *România agricolă*, ediţia a II-a, Bucureşti, 1911, p. 45.
[107] Gheorghe Şincai, *op. cit.* p. 29.

https://biblioteca-digitala.ro

Considerațiile de mai sus explică și faptul că suprafețele cultivate cu grîu, nu numai că, în general, nu înregistrează vreun recul, dar și cresc paralel cu cele însămînțate cu porumb. Am văzut mai sus că există și sate în care porumbul elimină și cerealele păioase, din cauza productivității foarte scăzute a acestora în zone cu condiții pedoclimatice mai vitrege. Dispar în aceste cazuri cerealele de primăvară: orzul, grîul de primăvară și mai puțin ovăzul.

Lucrarea mai bună a pămîntului va determina creșterea cotei deținută de grîul curat, neamestecat cu secară din totalul producției de grîu. Astfel, în consemnarea „bunătăților și răutăților" localităților comitatului Bihor, ce a premers conscrierea din 1772, în plasa Salonta numărul satelor în care este specificată cultura grîului pur este dublu față de cel al celor în care este amintită cultivarea grîului amestecat[108], un fenomen asemănător petrecîndu-se și în districtul Beiuș, cu specificarea foarte frecventă în document, că în localitățile din această zonă cultura sa este indispensabil legată de gunoire[109]. Deși acest proces se va derula progresiv pînă aproape de zilele noastre, documentele consemnează faptul că în mulți ani, chiar pe terenurile cele mai favorabile grîului curat, se cultivă grîu amestecat, nevoia asigurării unui minim de recoltă în anii cu condiții mai puțin favorabile fiind încă foarte stringentă.

Desigur porumbul nu este singura plantă prășitoare introdusă în cultură în Bihor în cursul secolului al XVIII-lea. El va fi însoțit de floarea soarelui și va fi urmat de cartof — generalizat în urma marii foamete de la începutul secolului al XIX-lea prin măsuri administrative[110], mai tîrziu introducîndu-se și sfecla de zahăr. Fiecare din aceste plante aduceau inevitabil și particularități de ordin tehnic[111], dar introducerea lor n-a mai avut din punct de vedere al dezvoltării tehnicilor agricole, importanța introducerii culturii porumbului; cel mult au accentuat rolul pe care plantele prășitoare îl vor avea în noile tehnologii de cultivare a pămîntului. Cultura porumbului a fost singura care, prin implicațiile sale, a produs de la început o breșă în rutina tehnicilor de cultură medievale.

[108] Arh. St. Oradea, *fond Prefectura...*, inv. 41, dosar 166, f. 203—247.
[109] *Ibidem*, f. 249 v—268 v.
[110] Virgil Maxim, Gheorghe Mudura, *op. cit.*, p. 53—56.
[111] Ion Vlăduțiu, *Etnografia...*, p. 192.

https://biblioteca-digitala.ro